

## Vznik Východních katolických církví (Uniautní církve)

Východní katolické církve, často označované jako uniautní, vznikly jako výsledek sjednocení části pravoslavných církevních struktur s římským biskupem při zachování východního obřadu, liturgické tradice a specifické církevní disciplíny. Tyto církve uznávají papežský primát a katolické dogmatické vymezení, avšak nadále se identifikují s byzantskou či jinou východní tradicí.

Proces vzniku uniautních církví nebyl jednotný ani časově, ani motivací. Některé unie vznikaly z iniciativy místních církevních představitelů, kteří hledali cestu k obnovení jednoty s Římem, jiné však byly výrazně ovlivněny politickým tlakem a mocenskými poměry, zejména v oblastech, kde pravoslavné obyvatelstvo žilo pod vládou katolických států.

Z pohledu katolické církve byly unie chápány jako legitimní způsob, jak dosáhnout jednoty při respektování liturgické rozmanitosti. Naproti tomu pravoslavné církve často vnímaly vznik uniautních církví jako narušení církevní jednoty a jako zásah do jejich kanonického území. Tento rozdílný pohled vedl k dlouhodobému napětí, které přetrvává i v současných ekumenických vztazích.

Východní katolické církve představují specifický fenomén v dějinách křesťanství: nejsou výsledkem klasického dogmatického rozkolu, ale spíše produktem historického kompromisu mezi snahou o jednotu a konkrétními politickými a kulturními okolnostmi. Jejich existence ilustruje, že dějiny štěpení církví nelze redukovat pouze na teologické rozdíly, ale je nutné je chápat v širším historickém kontextu.

V rámci byzantského ritu k nim patří zejména řeckokatolická církev (1596, brestská unie), pravoslavní Rusíni v severovýchodních Uhrách (1689), pravoslavní Rumuni v Sedmihradsku (1698/1700), přesídlení Rusíni a pochorvatštění Srbové ve Slovinsku (1777), pravoslavní Bulhaři (1860) a Řekové (1860) a syrští melkité (1724); v rámci antiochejského ritu maronité (1182), jakobité (1662/1677) a malankarská církev (1930); v rámci alexandrijského ritu koptská církev (1741) a etiopská církev (1839); v rámci chaldejského ritu chaldejská církev (1553) a malabarská církev (před 1599); v rámci arménského ritu arménská církev v jurisdikci kilikijského patriarchy. V nové době došlo i k politicky podmíněným návratům řeckokatolické církve k ruské pravoslavné církvi (1946) nebo Rumunů k rumunské pravoslavné církvi (1948).

## Typologický přehled rozkolů v dějinách křesťanství (dogmatický × autoritativní × politický)

Vznik těchto unií byl dlouhodobý proces, ale hlavní vlna byla ovlivněna **Florentským koncilem (1439)** kdy byla podepsána (ale později většinou odmítnuta) **Florentská unie** mezi Římem a konstantinopolským patriarchou. Byzantský císař ji podepsal z **politické nutnosti** – zoufale potřeboval vojenskou pomoc Západu proti Osmanským Turkům.

Po pádu Konstantinopole (1453) a rostoucí expanzi Osmanské říše na Balkán a do Východní Evropy se část pravoslavných církví ocitla pod nadvládou katolických monarchií (např. Polsko-litevské unie). V tomto prostředí se tvořily trvalé unie.

## V čem se liší "Unie" od Pravoslaví a Katolicismu?

Uniautní církve mají **hybridní postavení**:

**Východní obřad (Liturgie):** Zachovávají **byzantskou liturgii** sv. Jana Zlatoústého, kněží se mohou ženit (i když biskupové se volí z celibátních kněží nebo mnichů), používají ikony a starý kalendář (někde).

**Katolické dogma a autorita:** Uznávají všechna dogmata Římskokatolické církve, včetně **papežské neomylnosti a papežského primátu**.

**Vztah k Pravoslaví:** Pravoslavné církve (např. Ruská pravoslavná církev) považují uniautní církve za **apostaty** (odpadlíky), zatímco Řím je uznává za **plnoprávnou součást katolické církve**.

## Husitství

Husitství představuje významný reformní a zároveň rozkolný proud v dějinách západního křesťanství, který se formoval na přelomu 14. a 15. století v českých zemích. Je spojeno především s osobností Jana Husa, jeho kritikou morálního úpadku církve, zneužívání církevní moci a s důrazem na autoritu Písma. Husitství tak navazuje na širší evropské reformační tendence, které předcházely vlastní reformaci 16. století.

Po Husově upálení na koncilu v Kostnici roku 1415 se reformní hnutí v českých zemích radikalizovalo a postupně přerostlo v otevřený konflikt s římskou církví i se světskou mocí. Husitské hnutí nebylo jednotné, ale rozčlenilo se do několika proudů, od umírněného kališnictví až po radikální táborské skupiny, což ukazuje, že proces štěpení probíhal nejen mezi církví a reformním hnutím, ale i uvnitř samotného husitství.

Z teologického hlediska bylo husitství charakteristické důrazem na přijímání pod obojí způsobou, kritiku církevního bohatství a zpochybnění absolutní autority papeže. Tyto postoje vedly k faktickému přerušení jednoty s římskou církví a vytvoření samostatné církevní struktury v českých zemích.

Husitství lze chápat jako předstupeň pozdější reformace, avšak zároveň jako specifický historický fenomén, v němž se teologické spory úzce propojily s národními, sociálními a politickými faktory. Jeho vývoj ukazuje, že štěpení církve v pozdním středověku nebylo náhlým jevem 16. století, ale výsledkem dlouhodobého napětí uvnitř západního křesťanství.

Hlavní problém v učení **Jan Hus nespočíval primárně v jednotlivých teologických tezích**, ale v **zásadním zpochybnění tehdejšího pojetí církevní autority a její legitimacy**. To je klíč k pochopení, proč byl Hus odsouzen, přestože řada jeho názorů nebyla v dané době zcela výjimečná.

### 1. Zpochybnění absolutní autority církevní hierarchie

Zásadní problém Husova učení spočíval v tvrzení, že:

**autorita církve není dána samotným úřadem, ale mravním stavem toho, kdo jej vykonává.**

Hus navazoval na Johna Wycliffa a rozlišoval mezi:

**viditelnou církví** (institute, hierarchie, papež),

**pravou církví** (společenství těch, kdo žijí v milosti).

Z toho plynul velmi nebezpečný důsledek – papež nebo biskup, který žije v těžkém hříchu, **ztrácí legitimní autoritu**, i když formálně zůstává v úřadu. To bylo pro středověkou církev **nepřijatelné**, protože to podkopávalo samotný základ její moci.

### 2. Nadřazení Písma nad církevní autoritu

Hus důsledně prosazoval princip, že: Písmo svaté má vyšší autoritu než papež, koncily a církevní tradice, pokud jsou s Písmem v rozporu. To samo o sobě ještě nebylo herezí (Písmo bylo uznáváno jako autorita), ale problém byl v důsledku, protože jednotlivý kazatel či teolog si mohl dovolit odpor vůči církevní autoritě, pokud se odvolával na Bibli. Tím Jan Hus rozbil jednotný autoritativní systém středověké církve.

### 3. Kritika papežství a církevní moci

Jan Hus otevřeně kritizoval:

mravní úpadek kléru,

prodej odpustků,

světské ambice papežů,

zneužívání církevní moci.

Zvláště výbušná byla jeho kritika odpustků vyhlášených papežem Janem XXIII., které Hus označil za zneužití duchovní moci k politickým cílům. Tím se dostal do **přímého konfliktu s papežstvím**, nikoli jen s místními církevními představiteli.

#### 4. Nešlo primárně o svátosti ani christologii

Důležité je říci, **co nebylo hlavním problémem**:

Hus neodmítal svátosti jako takové,

nezpochybňoval Trojici,

nepopíral Kristovo božství,

neodmítal církev jako takovou.

Jeho konflikt s církví byl ekleziologický a mocenský, nikoli klasicky dogmatický.

#### 5. Proč byl tedy Hus odsouzen?

**Hus nebyl odsouzen proto, že by učil „něco úplně jiného“, ale proto, že jeho učení rozkládalo poslušnost vůči církevní autoritě.** Koncil v Kostnici se obával, že Husovo učení legitimizuje odpor proti církvi, povede k chaosu v církevní správě a oslabí papežství právě v době velké krize (viz papežské schizma). Proto byl Hus odsouzen jako kacíř, ačkoli mnohé jeho myšlenky se později objevily v reformaci – tentokrát už s trvalým rozkolem.

#### Srovnání učení Jana Husa a Martina Luthera

##### Společné východisko

Jak **Jan Hus**, tak **Martin Luther** vystoupili v době hluboké krize církevní autority a reagovali na morální i institucionální selhání tehdejší církve. Oba kritizovali zneužívání moci, prodej odpustků a rozpor mezi evangeliem a církevní praxí. Jejich učení však mířilo jiným směrem a mělo odlišné důsledky.

##### 1. Autorita v církvi

###### Jan Hus

Hus zpochybňoval autoritu církevních představitelů především z **mravního hlediska**. Tvrdil, že církevní autorita je legitimní pouze tehdy, pokud její nositel žije v souladu s Kristovým učáním. Papež či biskup žijící v těžkém hříchu podle Husa ztrácí právo být poslušen.

###### Martin Luther

Luther posunul kritiku dále: autoritu církve neodvozoval od mravnosti úřadu, ale **od souladu s Božím slovem**. Pokud učení papeže nebo koncilu odporuje Písmu, nemá pro svědomí křesťana závaznost – bez ohledu na morální stav autority.

## 2. Písmo a tradice

### Jan Hus

Hus kladl Písmo nad církevní autoritu, avšak stále se pohyboval **uvnitř rámce středověké církve**. Neodmítal tradici jako takovou a neusiloval o vytvoření nového teologického systému.

### Martin Luther

Luther formuloval zásadní princip **Sola Scriptura** – pouze Písmo je nejvyšší normou víry. Tím došlo k radikálnímu zlomu, protože církevní tradice, koncily i papež byli podřízeni biblickému textu.

## 3. Nauka o spáse

### Jan Hus

Hus se otázce ospravedlnění systematicky nevěnoval. Sdílel tradiční katolické chápání spásy, v němž hraje roli víra, skutky i církevní svátosti.

### Martin Luther

Luther postavil do centra učení **ospravedlnění z víry (Sola Fide)**. Spása je výhradně Božím darem, nikoli výsledkem lidských skutků či církevních zásluh. Tato nauka zásadně změnila pojetí církve, svátostí i kněžství.

### Rozdíl:

Hus reformuje církevní praxi; Luther reformuje samotnou teologii spásy.

## 4. Vztah k církvi jako instituci

### Jan Hus

Hus neusiloval o založení nové církve. Chápal se jako reformátor **uvnitř církve** a až do konce života se považoval za jejího člena.

### Martin Luther

Luther se postupně dostal do situace, kdy rozkol přijal jako nevyhnutelný důsledek věrnosti evangeliu. Reformace vedla ke vzniku nových církevních struktur nezávislých na Římu.

## 5. Historický dopad

### Jan Hus

Husovo učení vedlo k regionálnímu rozkolu (husitství) a mělo silný politicko-sociální rozměr. Teologicky však zůstalo částečně nedokončené.

### Martin Luther

Lutherova reformace měla celoevropský dopad a vedla k trvalému rozdělení západního křesťanství na katolickou a protestantskou větev.

### Jednota bratrská (jako doznívání husitství)

Jednota bratrská vznikla v polovině 15. století jako radikálně etický a duchovní proud navazující na umírněné husitství, zejména na jeho důraz na návrat k evangeliu a k životu podle Kristova příkladu. Na rozdíl od hlavního husitského proudu se Jednota bratrská vymezila proti násilí, politickému boji i proti přílišnému propojení církve se světskou mocí.

Teologicky se Jednota bratrská neprofilovala primárně prostřednictvím dogmatických sporů, ale skrze důraz na praktický křesťanský život, kázeň, jednoduchost a autoritu Písma. Odmítala přepych církevních struktur a zdůrazňovala rovnost všech členů společenství. V tomto smyslu představovala důsledné uskutečnění některých husitských ideálů, avšak bez jejich vojenské a politické radikalizace.

Jednota bratrská postupně vytvořila samostatnou církevní strukturu, která se ocitla mimo rámec jak římské církve, tak kališnického utrakvismu. Její existence ukazuje, že husitství nebylo pouze přechodnou krizí středověké církve, ale procesem, který vedl ke vzniku trvalých alternativních forem křesťanského života.

Jednotu bratrskou lze proto chápat jako doznívání husitské reformy v podobě, která předjímá některé rysy pozdější protestantské reformace, zejména důraz na Písmo, svědomí jednotlivce a oddělení církve od státní moci.

Vývoj Jednoty bratrské neznamenal pouze vytvoření samostatné církevní struktury, ale také formování specifického duchovního a intelektuálního prostředí, z něhož vzešla jedna z nejvýznamnějších osobností českých i evropských dějin – **Jan Amos Komenský**.

Jan Amos Komenský, poslední biskup Jednoty bratrské, představuje vrcholnou osobnost české reformační tradice a zároveň její přerod v širší evropský duchovní a intelektuální projekt. V jeho myšlení se spojuje dědictví husitství a Jednoty bratrské s novověkým důrazem na vzdělání, rozum a univerzální lidskost.

Komenský sdílel s husitstvím i Jednotou bratrskou kritický postoj k institucionalizované církevní moci a důraz na autoritu Písma a svědomí. Na rozdíl od radikálnějších reformačních proudů však neusiloval o další štěpení církve, nýbrž o její vnitřní obnovu a smíření. Jeho pojetí křesťanství bylo hluboce ekumenické a překračovalo hranice jednotlivých konfesí.

V důsledku porážky stavovského povstání a následné rekatolizace českých zemí byl Komenský nucen odejít do exilu. Tato zkušenost vyhnanství zásadně ovlivnila jeho teologické i filozofické myšlení. Rozkol církví pro něj nebyl pouze historickým faktem, ale osobně prožívaným dramatem, které vnímal jako selhání křesťanů žít evangelium jednoty a lásky.

Komenského dílo, zejména jeho koncepce všenápravy (*pansophia*), vyjadřuje přesvědčení, že rozdělení církví, národů i lidského poznání je překonatelné prostřednictvím vzdělání, dialogu a návratu k základním etickým principům křesťanství. V tomto smyslu Komenský nepředstavuje další rozkolný proud, ale reflexivní odpověď na dlouhé dějiny štěpení křesťanství.

Jan Amos Komenský tak uzavírá linii husitské reformy nikoli založením nové církevní struktury, ale posunem důrazu od institucionálních sporů k univerzálnímu humanisticko-křesťanskému ideálu, který měl oslovit celé lidstvo bez ohledu na konfesní příslušnost.

## **Reformace**

Reformace byla oprávněnou reakcí na reálné morální a institucionální problémy církve, zároveň však vedla k dalšímu zásadnímu štěpení západního křesťanství. Tento proces měl dlouhodobé důsledky nejen náboženské, ale i politické a společenské, které formovaly podobu Evropy v následujících staletích.

Reformace, která začala v **16. století**, byla náboženské a sociální hnutí usilující o **nápravu křesťanské církve** a její návrat k původním biblickým ideálům.

V důsledku tohoto procesu došlo k rozštěpení západního křesťanství na katolickou církev a nově vznikající **protestantské církve** (luteráni, reformovaní, anglikáni a další).

## **Příčiny, které vedly k reformaci**

Příčiny reformace byly komplexní, náboženské, ekonomické i politické.

## Náboženské a morální příčiny

**Zlořády v církvi:** Nesoulad mezi křesťanskou naukou (chudoba, pokora) a tehdejší církevní praxí. Duchovní často žili v **přepychu**, porušovali **celibát** a hromadili **majetek** (**simonie** – prodej církevních úřadů).

**Prodej odpustků:** Klíčová rozbuška. Církev prodávala listiny, které měly věřícím zkrátit dobu v očistci (nebo odpustit hříchy), čímž devalvovala skutečné pokání a využívala strachu lidí pro **financování nákladných projektů** (např. baziliky sv. Petra v Římě).

**Odklon od Bible:** Kritika, že církevní autorita (papež a tradice) stojí výše než Písmo svaté, což vedlo k zavedení mnoha zvyklostí a nauk, které neměly přímou oporu v Bibli.

Dřívější reformní snahy (např. **Jan Hus**, John Wycliffe) ukázaly na potřebu změn a posloužily jako inspirace.

## Politické a sociální příčiny

**Vzestup národních států:** Evropští panovníci a knížata usilovali o **omezení moci papeže** a římské kurie ve svých zemích. Reformace jim nabídla cestu, jak **sekularizovat církevní majetek** a převzít kontrolu nad církví na svém území (princip *Cuius regio, eius religio* – Čí vláda, toho náboženství).

**Nespokojenost měšťanů a šlechty:** Rostoucí střední vrstva a šlechta vnímaly neustálé **církevní poplatky** (desátky) jako ekonomickou zátěž a přejaly reformaci jako nástroj pro oslabení církevní a císařské moci.

**Technologický pokrok:** **Knihtisk** umožnil rychlejší a masovější šíření reformačních myšlenek (zejména překladů Bible do národních jazyků), což církev nedokázala kontrolovat.

## Hlavní teologické rozdíly reformistů (protestantů) od katolické víry

Základ reformace lze shrnout do pěti principů, často označovaných jako "**Solae**" (latinsky "pouze/jen"). Tyto principy představují hlavní odlišnost od katolické teologie, která uznává Písmo i Tradici, Milost i Skutky.

| Princip (latinsky)    | Překlad a význam                                                                      | Katolická víra                                                                                       |
|-----------------------|---------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Sola Scriptura</b> | <b>Jen Písmo</b> (Bible) je jediným a nejvyšším zdrojem a autoritou pro víru a život. | Uznává <b>Písmo i Tradici</b> (učení a rozhodnutí církve) jako závazné zdroje.                       |
| <b>Sola Fide</b>      | <b>Jen vírou</b> je člověk ospravedlněn a spasen, ne skrze zásluhy či dobré skutky.   | Uznává, že <b>víra se projevuje skutky</b> milosrdenství, které jsou nutné ke spáse (víra a skutky). |
| <b>Sola Gratia</b>    | <b>Jen milostí</b> Boží, ne lidským úsilím nebo zásluhou. Spása je nezasloužený dar.  | Uznává, že spása je dar, ale člověk musí <b>spolupracovat</b> s Boží milostí (svobodná vůle).        |

|                        |                                                                                                                             |                                                                                                                                    |
|------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Solus Christus</b>  | <b>Jen Kristus</b> je jediným prostředníkem mezi Bohem a člověkem. Odmítá uctívání svatých a Panny Marie jako prostředníků. | Uznává <b>Krista</b> jako jediného Vykupitele, ale také prosí o <b>přímluvu</b> Panny Marie a svatých.                             |
| <b>Soli Deo Gloria</b> | <b>Jen Bohu</b> náleží sláva. Zdůrazňuje, že celý život má být pro slávu Boží.                                              | Stejný princip, ale v protestantismu je spojen s odstraněním pompéznosti a kultu svatých, aby veškerá úcta směřovala přímo k Bohu. |

### Další konkrétní rozdíly

**Papežský primát:** Reformátoři **odmítli** božský původ a autoritu papeže jako hlavy církve.

**Svátosti:** protestanti uznali pouze **dvě svátosti** ustanovené Kristem (Křest a Večeře Páně/Eucharistie), na rozdíl od **sedmi** svátostí v katolické církvi.

**Kněžství:** Odmítli zvláštní status kněze jako **prostředníka** mezi Bohem a věřícím (princip **všeobecného kněžství** všech pokřtěných). Zrušili **celibát** a zavedli bohoslužby v **národním jazyce**.

### Kalvinisté (reformovaní) a luteráni

Kalvinisté (reformovaní) a luteráni jsou dvě hlavní větve protestantismu, které vznikly v 16. století, ačkoli mají společný základ v principech *Sola Scriptura* a *Sola Fide*. Lišili se však ve **vysvětlení spásy, ve vnímání eucharistie a v organizaci církve**.

Přehled klíčových rozdílů mezi učením **Martina Luthera** a **Jana Kalvína** (a jeho následovníků).

### Hlavní teologické rozdíly

| Kritérium                           | Luteráni (Následovníci Luthera)                                                                                                                                                                             | Kalvinisté (Reformovaní)                                                                                                                                                             |
|-------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>1. Večeře Páně (Eucharistie)</b> | <b>Konsubstanciace</b> (skutečná přítomnost). Kristovo tělo a krev jsou <b>reálně přítomny</b> s chlebem a vínem a pod nimi (vedle sebe), ale podstata chleba a vína se nemění. Přítomnost je po celé Zemi. | <b>Duchovní (symbolická) přítomnost.</b> Kristus je přítomen <b>duchovně</b> díky Duchu svatému. Chléb a víno jsou pouze symboly a připomínka Kristovy oběti, ne nositeli jeho těla. |
| <b>2. Spása a Předurčení</b>        | <b>Důraz na Milost.</b> Člověk je spasen <b>Milostí Boží</b> skrze víru. Kladou menší důraz na předurčení. Člověk má určitou svobodu volby přijmout nebo odmítnout milost.                                  | <b>Důraz na Predestinaci.</b> Pevně věří v <b>dvojí predestinaci</b> (předurčení): Bůh od věčnosti některé vyvolil ke spásy a jiné k zatracení (princip Boží suverenity).            |
| <b>3. Uctívání (Liturgie)</b>       | <b>Zachování prvků tradice.</b> Zachovali mnoho prvků z katolické liturgie (používání ornátů, oltáře, svíček, obrazů) pod podmínkou, že nejsou v rozporu s Biblií.                                          | <b>Radikální jednoduchost.</b> Usilovali o maximální očištění bohoslužeb, odstranění všech "pohanských" prvků. Odstranili oltáře, sochy, obrazy, kříže a ornát.                      |

|                           |                                                                                                                                  |                                                                                                                                                                                    |
|---------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>4. Církevní správa</b> | <b>Episkopální/Státní církev.</b> Církev je často řízena biskupy nebo dohledem světské moci (knížete), která zajišťuje její řád. | <b>Presbyteriánský/Kongregační systém.</b> Církev je řízena <b>staršími</b> (presbytery) a volenými zástupci, s velkou autonomií místního sboru. Snaha o oddělení církve od státu. |
| <b>5. Zdroj autority</b>  | <b>Luther:</b> Bůh zjevil své slovo v Písmu a v církvi (v užším smyslu). Velký důraz na Lutherovy spisy.                         | <b>Kalvín:</b> Vyšší důraz na <b>suverenitu Boha a Písmo</b> . Kalvínovy <i>Institute křesťanského náboženství</i> byly považovány za systematický výklad.                         |

## Další specifiká

### Vztah k zákonu (Etika):

**Luteráni** zdůrazňovali, že **zákon** slouží hlavně k ukázaní hříchu a k udržení pořádku ve společnosti.

**Kalvinisté** viděli v **zákonu** (Božích přikázáních) nejen vodítko, ale i **nástroj pro posvěcování** a projev Boží vůle, což vedlo k silné morální přísnosti a aktivismu.

### Geografické rozšíření:

**Luteránství:** Dominovalo v německých státech, Skandinávii (Dánsko, Švédsko, Norsko) a v baltských zemích.

**Kalvinismus:** Silně zakořenil ve Švýcarsku, Francii (Hugenoti), Skotsku (Presbyteriáni), Nizozemí, v části Německa (např. Falc) a později v Severní Americe (Puritáni).

Rozdělení se prohloubilo kvůli neschopnosti obou stran dojít ke shodě v klíčových bodech, zejména ve **večeři Páně**, což vedlo k neúspěchu při sjednocování protestantských sil (např. **Marburské hovory v roce 1529**).

### Církev vzešlé z radikálního křídla reformace

#### Mennonité

jsou anabaptistická protestantská křesťanská denominace, která vznikla během radikální fáze reformace v 16. století v Evropě.

Jejich jméno pochází od Menno Simonse (1496–1561), bývalého katolického kněze z Fríska (dnešní Nizozemsko), který se stal jedním z nejvlivnějších vůdců raného anabaptistického hnutí.

Mennonité jsou historicky definováni několika klíčovými přesvědčeními, která je odlišovala od hlavního proudu protestantské i katolické církve:

#### 1. Křest dospělých (Anabaptismus)

Mennonité (a obecně anabaptisté, což znamená "znovu-křtitelé") pevně věří, že křest je platný pouze tehdy, pokud je přijat dobrovolně dospělou osobou, která je schopna činit pokání a vyznat svou víru.

Odmítají křest kojenců, protože dítě nemůže učinit vědomé rozhodnutí.

#### 2. Pacifismus (Nenásilí)

Jsou striktní pacifisté. Odmítají jakoukoli formu násilí, odmítají sloužit v armádě, používat zbraně a účastnit se válek.

Vycházejí z učení Ježíše Krista (např. v Kázání na hoře) a věří v nekladení odporu zlu.

### 3. Separace od státu

Odmítají skládat přísahy a zastávat státní úřady, protože to považují za kompromis s mocnostmi světa a za porušení Ježíšových pokynů.

Věří v úplné oddělení církve od státu. To bylo v 16. století radikální, protože většina tehdejších církví (katolíci, luteráni, reformovaní) byla státem podporována a řízena.

### 4. Důraz na komunitu

Kladou velký důraz na život v malé, oddané křesťanské komunitě. Církev by měla být společenstvím těch, kteří se vědomě rozhodli následovat Krista.

Původní anabaptisté byli v Evropě jak katolickou, tak i protestantskými církvemi (luterány, reformovanými) brutálně pronásledováni kvůli jejich radikálním názorům, zejména kvůli odmítnutí dětského křtu a odmítání vojenské služby.

Mnozí Mennonité, aby unikli pronásledování, migrovali. Velké skupiny se přesunuly do Pruska, později do Ruska (zde jim bylo carevnou Kateřinou Velikou slíbeno osvobození od vojenské služby) a nakonec ve velkém počtu do Severní a Jižní Ameriky (Kanada, USA, Mexiko, Paraguay, Brazílie).

Dnes existuje široké spektrum Mennonitských církví, které se liší v míře dodržování tradic:

Tradiční skupiny (např. Amishové a Old Order Mennonité): Tyto skupiny jsou velmi konzervativní, žijí odděleně, omezují moderní technologie a dodržují přísný kodex oblékání. Amishové se oddělili od mennonitů koncem 17. století.

Většina Mennonitů je dnes integrována do společnosti, ale stále si zachovává důraz na pacifismus, sociální spravedlnost a komunitní práci. Působí v mnoha zemích prostřednictvím humanitárních a misijních organizací (např. Mennonitská centrální komise – MCC).

Mennonité jsou důležitou součástí tzv. "Historických mírových církví" (vedle Kvakerů a Církve bratrské), které se vyznačují radikálním pacifismem.

### **Hutterští bratři**

Hutterští bratři, neboli Hutterité, jsou známí především pro svůj komunální způsob života a přísné dodržování křesťanských principů.

Hnutí vzniklo v roce 1528 v Moravě na území dnešní České republiky, kam utekli pronásledovaní anabaptisté z Tyrolska a Švýcarska.

Hnutí je pojmenováno po Jakubu Hutterovi (zemřel 1536), tyrolském kloboučníkovi, který se stal jedním z jejich předních vůdců a organizátorů. Hutter zavedl striktní pravidla pro život v komunitě.

Hutterité prožili své "zlaté období" na Moravě, kde se jim podařilo vytvořit prosperující komunity (nazývané *bratrské dvory* nebo *Haushaben*). Byli ceněni pro svou pracovitost, zručnost v řemeslech (zejména keramika, tzv. hutteritika) a vynikající znalost medicíny.

Zatímco Hutterité sdílejí s Mennonity základní anabaptistické principy (křest dospělých, pacifismus, oddělení církve od státu), zásadně se odlišují v jedné věci:

Hutterité žijí v komunitách nazývaných kolonie (v němčině *Bruderhöfe* – Bratrské dvory), kde je veškerý majetek společný.

Vycházejí z biblického vzoru rané církve v Jeruzalémě, jak je popsána ve Skutcích apoštolů ("Nikdo z nich neříkal o ničem, co měl, že je to jeho vlastní, ale měli všechno společné," Sk 4,32). Kolonie fungují jako soběstačné, kolektivně řízené farmářské a řemeslné podniky.

Stejně jako Mennonité jsou striktní pacifisté a odmítají vojenskou službu i jakékoli násilí.

Děti jsou vzdělávány v komunitních školách, kde se klade důraz na víru, práci a němčinu (jako liturgický jazyk), ale s přísným dohledem nad vnějším světem.

Po Bitvě na Bílé hoře (1620) a nástupu protireformace byli Hutterité na Moravě tvrdě pronásledováni a byli nuceni opustit zemi.

Opakovaně migrovali: z Moravy do Slovenska, poté na Ukrajinu (do Ruského impéria, pod ochranou Kateřiny Veliké) a nakonec ve 2. polovině 19. století (kvůli ztrátě osvobození od vojenské služby) do Severní Ameriky.

Dnes žije drtivá většina Hutteritů v komunálních koloniích v západní Kanadě (Manitoba, Alberta) a ve Spojených státech (Jižní a Severní Dakota, Montana).

Zatímco Mennonité tvoří široké spektrum od velmi konzervativních po liberální skupiny, Hutterité si zachovali svůj striktní komunální způsob života a jsou jednou z nejvíce sociálně a ekonomicky odlišných náboženských skupin v Severní Americe.

## **Baptismus**

Baptisté jsou největší protestantská denominace v Severní Americe a jedna z největších křesťanských skupin na světě. Vzešli z reformace a sdílejí mnoho principů s anabaptisty (Mennonité, Hutterité), ačkoliv se historicky vyvinuli odděleně.

Baptisté vznikli v Anglii na počátku 17. století (přibližně 1609) jako hnutí, které se oddělilo od Anglikánské církve. Byli silně ovlivněni myšlenkami reformace a puritánství.

Stejně jako anabaptisté, i baptisté prosazují křest věřících (nebo křest dospělých). To znamená, že křest je platný pouze pro osobu, která je dostatečně dospělá, aby činila pokání a dobrovolně vyznávala svou víru.

Křest praktikují ponořením celého těla, což považují za nejpřesnější ztvárnění Kristova pohřbu a vzkříšení.

Každý místní sbor (kongregace) je nezávislý a autonomní. Sbor si sám volí svého pastora a rozhoduje o svých záležitostech.

Neexistuje žádná centrální církevní autorita (jako je papež nebo hierarchie biskupů), která by řídila všechny baptistické sbory. Jednotlivé sbory se sdružují do asociací nebo unií pouze za účelem spolupráce a misijní práce.

Baptisté byli historicky jedni z nejhlasitějších zastánců úplného oddělení církve a státu. Věří, že stát by neměl zasahovat do záležitostí církve a naopak, což jim vyneslo pronásledování v Anglii.

Kladou extrémní důraz na Bibli jako jedinou autoritu pro víru a praxi.

Baptisté se v USA masivně rozšířili (jako kolonisté v 17. století) a hrají klíčovou roli v americkém náboženském životě. Jsou rozděleni do mnoha konvencí, z nichž největší je Southern Baptist Convention (Jižní baptistická konvence). V ČR působí sbory sdružené především v Bratrské jednotě baptistů.

## Anglikanismus

Anglikanismus je křesťanská tradice, která vznikla v Anglii v 16. století jako součást reformace. Je charakteristická svou jedinečnou směsicí katolických tradic a protestantské teologie.

Oficiálně je Anglikánská církev (Church of England) mateřskou církví celosvětového společenství církví, známého jako Anglikánská komunie, jejíž duchovní hlavou je arcibiskup z Canterbury.

Anglikanismus se zrodil z politicko-dynastických, nikoli primárně z teologických důvodů.

Král Jindřich VIII. (vládl 1509–1547) si přál rozvést se se svou první manželkou Kateřinou Aragonskou, aby se mohl oženit s Annou Boleynovou a zajistit si mužského dědice. Papež Klement VII. odmítl toto manželství anulovat.

V reakci na to Jindřich VIII. donutil Parlament schválit Akt o svrchovanosti, který prohlásil krále za jedinou nejvyšší hlavu Anglikánské církve. Tím se Anglická církev odtrhla od autority papeže, ale zpočátku nezměnila své katolické učení.

Po Jindřichově smrti se Anglikánská církev posunula k protestantské teologii pod vlivem luteránství a kalvinismu. Byly zavedeny liturgické knihy v angličtině (např. *Knihy společných modliteb*) a byly odstraněny katolické prvky.

Královna Alžběta I. (1558-1603) nastolila tzv. Alžbětinské uspořádání, které upevnilo postavení Anglikánské církve jako církve, která je "cestou mezi" (*via media*) mezi radikálním protestantismem a římským katolicismem.

Anglikanismus je často popisován jako kombinace tří proudů:

1. Katolická liturgie: Zachovává strukturu a zvyklosti katolického bohoslužebného života (episkopální správa, kněžská roucha, užívání oltáře, sedm svátostí).
2. Protestantská teologie: Přijímá klíčové reformní principy (*Sola Scriptura*, *Sola Fide*), i když s jistými nuancemi.
3. Filozofie *Via Media* (Střední cesta): Snaha najít kompromis mezi těmito dvěma póly.

|              |                                                                  |                          |                                               |
|--------------|------------------------------------------------------------------|--------------------------|-----------------------------------------------|
| Znak         | Anglikanismus                                                    | Římskokatolická Církev   | Klasický Protestantismus (Luther/Kalvín)      |
| Hlava Církve | Britský panovník (formální), Arcibiskup z Canterbury (duchovní). | Papež (náměstek Krista). | Neuznává žádnou světskou hierarchickou hlavu. |

|               |                                                                                                                      |                                                                   |                                                     |
|---------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------|
| Eucharistie   | Učení se liší, ale obecně víra ve Skutečnou přítomnost Krista (bez detailního vysvětlení <i>transsubstanciace</i> ). | Transsubstanciace (podstata chleba a vína se mění v Tělo a Krev). | Konsubstanciace (Luther) nebo Symbolismus (Kalvín). |
| Kněžství      | Episkopální (vedení biskupy), zachovává apoštolskou posloupnost (platnost svěcení je historicky sporná).             | Episkopální, kněží a biskupové musí zachovávat celibát.           | Všeobecné kněžství věřících.                        |
| Celibát kněží | Dobrovolný (kněží se mohou ženit).                                                                                   | Závazný.                                                          | Zrušen.                                             |
| Svěcení žen   | Ve většině provincií umožněno (kněží i biskupové).                                                                   | Neumožněno.                                                       | Většinou umožněno.                                  |

Dnes je Anglikánská komunie celosvětové společenství národních církví (např. Episkopální církev v USA, Anglikánská církev v Nigérii), které jsou ve společenství s Canterbury. Tyto církve se liší ve své liberálnosti, přičemž některé (zejména v Africe) jsou teologicky velmi konzervativní.

### Náboženská společnost přátel (kvakeři)

Kvakeři, oficiálně známí jako Společnost přátel (Religious Society of Friends), jsou křesťanské hnutí, které vzniklo v Anglii v polovině 17. století během období velkých politických a náboženských otřesů.

Kvakeři patří mezi tzv. Historické mírové církve (vedle Mennonitů a Církve bratrské), protože prosazují striktní pacifismus a nenásilí.

Kvakerství se liší od většiny ostatních křesťanských denominací svým radikálním individualismem a minimalismem ve víře a praxi:

Kvakeři věří, že v každém člověku je přítomno "Vnitřní světlo" nebo "Kristův Duch". Tento Duch poskytuje přímý osobní kontakt s Bohem.

Věřící tak nepotřebují kněze, pastory, svátosti ani žádnou vnější autoritu (včetně Bible), aby poznali Boha. Přímá zkušenost s Bohem je nadřazena dogmatům a rituálům.

Jeich bohoslužby, nazývané "Setkání pro uctívání", probíhají obvykle v tichu (unprogrammed meeting).

Lidé se sejdou, sedí v tichu a čekají na Boží vnuknutí. Pokud se někdo cítí být puzen Duchem, může povstat a promluvit. Nejsou zde žádné předepsané modlitby, písně, kázání ani kněží.

Kvakeři odmítají všechny vnější svátosti (křest, eucharistii/večeři Páně) s tím, že jde o vnější symboly. Vnitřní život je pro ně důležitější než vnější obřady.

Jsou striktní pacifisté. Odmítají bojovat, nosit zbraně a platit daně na válku.

Historicky kladli důraz na prostotu v oblečení, řeči a životním stylu.

Kvakeři byli průkopníky v boji za rovnost – byli mezi prvními, kdo se zasadil o zrušení otroctví, bojovali za práva žen a za reformu vězeňství.

Zakladatelem tohoto hnutí je George Fox (1624–1691). Byl prvním, kdo zdůraznil nauku o Vnitřním světle. Původní název "Kvakeři" (Quakers, "třesoucí se") vznikl jako hanlivá přezdívka, protože při kázání a vnuknutí Ducha se někteří třásli.

Dnes se Kvakerská Společnost přátel dělí na několik větví, které se liší v míře liberalismu a formě bohoslužby:

- Unprogrammed (Tichá setkání): Nejblížejší původní formě, běžná v Evropě a USA.
- Programmed (Služby s programem): Podobné tradičním protestantským bohoslužbám s pastorem, kázáním a hudbou, rozšířené hlavně v Africe a některých částech USA.

Kvakeři, ačkoli jsou celosvětově malou skupinou, mají nepoměrně velký vliv na humanitární práci a sociální aktivismus.

### Starokatolická církev

Starokatolická církev vznikla v druhé polovině 19. století jako reakce části katolických teologů a věřících na rozhodnutí Prvního vatikánského koncilu (1869–1870), zejména na vyhlášení dogmatu o papežské neomylnosti a univerzálním papežském primátu. Odpůrci těchto dogmat zastávali názor, že představují nepřiměřený vývoj, který nemá dostatečnou oporu v tradici nerozdělené církve prvních století.

Starokatolické hnutí se nevymezovalo proti katolické víře jako takové, ale proti centralizovanému pojetí církevní autority. Zdůrazňovalo návrat k učení a praxi staré církve, především k autoritě prvních ekumenických koncilů a k synodálnímu způsobu řízení církve. V tomto smyslu se starokatolická církev chápala jako pokračovatelka „katolické“, avšak neřímské tradice.

Na rozdíl od reformace nepředstavuje vznik starokatolické církve zásadní dogmatický rozchod s katolickým učením, nýbrž rozkol vyvolaný otázkou církevní autority a vývoje dogmatu v moderní době. Tento typ rozdělení ukazuje, že štěpení křesťanství není omezeno pouze na starověké christologické spory či novověké reformační konflikty, ale pokračuje i v kontextu moderních dějin.

Starokatolická církev tak představuje specifický příklad rozdělení, v němž se střetává snaha zachovat kontinuitu s tradicí prvotní církve s výzvami a proměnami moderní společnosti.

### Hlavní odlišnosti od Římskokatolické církve

Starokatolická církev si zachovává katolickou tradici ve **vyznání víry** (Krédo), **uctívání svátostí** (sedm svátostí) a **apoštolské posloupnosti** (svěcení biskupů a kněží), ale v mnoha praktických a disciplinárních bodech se liší:

| Odlišnost                | Starokatolická církev                                                                       | Římskokatolická církev                                                                                         |
|--------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Papežská autorita</b> | Uznává papeže pouze jako čestnou hlavu, <b>odmítá neomylnost a univerzální jurisdikci</b> . | Uznává papeže jako Kristova náměstka s <b>plnou a nejvyšší autoritou a neomylností</b> ( <i>ex cathedra</i> ). |

|                          |                                                                                                                                             |                                                                                                                                                  |
|--------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Kněžský celibát</b>   | <b>Zrušen.</b> Kněží a biskupové se mohou ženit a mít rodiny.                                                                               | <b>Závazný</b> pro kněze latinského obřadu (s výjimkou konvertitů a jáhnů).                                                                      |
| <b>Svěcení žen</b>       | Ve většině starokatolických církví <b>umožněno</b> svěcení žen na jáhny, kněze i biskupy.                                                   | <b>Neumožněno.</b> Učení potvrzuje, že svěcení je vyhrazeno pouze mužům.                                                                         |
| <b>Eucharistie</b>       | Umožňuje <b>přijímání pod obojí</b> (tělo i krev) i laikům a je často otevřena pro nekřesťanské partnery (tzv. <b>otevřené přijímání</b> ). | Přijímání <b>pod obojí</b> vyhrazeno jen v určitých případech (při zachování možnosti pouze chleba).                                             |
| <b>Rozvod a sňatek</b>   | Přístup je <b>tolerantnější</b> . Rozvedení se mohou po určitých náležitostech <b>znovu oženit</b> v kostele.                               | Manželství je <b>nerozlučitelné</b> . Rozvedení, kteří uzavřeli nový sňatek, nemohou přistupovat ke svátostem (pokud není manželství anulováno). |
| <b>Koncilní autorita</b> | Zdůrazňuje autoritu <b>sedmi ekumenických koncilů</b> nerozdělené církve.                                                                   | Uznává 21 ekumenických koncilů, včetně Vatikánu I. a Vatikánu II.                                                                                |

## Utrechtská unie

Utrechtská unie je společenstvím starokatolických církví s různým historickým původem, které vzniklo v roce 1889 na setkání německých, nizozemských a švýcarských biskupů.

Většina starokatolických církví se oddělila od římskokatolické církve na konci devatenáctého století a odkazuje se k víře a tradici staré nerozdělené církve.

## Typologický přehled rozkolů v dějinách křesťanství (dogmatický × autoritativní × politický)

Tento text vybírá z dějin křesťanství pouze skutečnosti, které popisují šíření křesťanství a zdůrazňují problémy, které vedly ke štěpení církví podle chápání a výkladu křesťanství předních církevních autorit. Tento výčet nutně není vyčerpávající, ale dává základní přehled o skutečnostech, které vedly k výše uvedeným závěrům.

Dějiny křesťanských rozdělení ukazují, že rozkoly nevznikaly z jediného důvodu, ale měly různé povahy a motivace. Z analytického hlediska lze rozlišit tři základní typy rozkolů: dogmatické, autoritativní a politicko-historické, přičemž v praxi se tyto typy často prolínaly.

Dogmatické rozkoly vznikaly v důsledku rozdílného teologického vymezení základních článků víry. Typickým příkladem jsou christologické spory 5. století, zejména Efezský a Chalkedonský koncil, které vedly k oddělení církví na základě odlišného chápání Kristovy osoby. V těchto případech hrála hlavní roli snaha o přesné formulování víry, přičemž jazykové a kulturní rozdíly zásadně ovlivnily výsledek sporů.

Autoritativní rozkoly se soustředily na otázku církevní moci a legitimacy rozhodování. Patří sem zejména Velké schizma roku 1054, spor o papežský primát, husitství či starokatolické hnutí. V těchto

případech nebyla primárním problémem nauka jako taková, ale otázka, kdo má právo závazně vykládat víru a řídit církve.

Politicko-historické rozkoly vznikaly v důsledku konkrétních historických okolností, mocenských tlaků a státních zájmů. Sem lze zařadit vznik katolických unií nebo některé reformní proudy, které byly ovlivněny národními, sociálními či geopolitickými faktory. Teologická jednota zde nebyla nutně popřena, avšak byla narušena vznikem paralelních církevních struktur.

Tento typologický přehled ukazuje, že rozdělení křesťanství nelze chápat jako sérii izolovaných selhání, ale jako komplexní historický proces, v němž se prolínají teologie, moc a dějiny. Porozumění povaze jednotlivých rozkolů je proto klíčové pro pochopení současné plurality křesťanských církví.

### **Potěšitelná zpráva ze současnosti:**

V sobotu 29. listopadu, v předvečer svátku svatého Ondřeje, patrona ekumenického patriarchátu, se ve Fanaru v Istanbulu setkali papež Lev XIV. a ekumenický patriarcha Bartoloměj. Jejich setkání navázalo na historickou deklaraci papeže Pavla VI. a patriarchy Athenagora z roku 1965, která ukončila téměř tisíc let trvající vzájemné exkomunikace mezi Východem a Západem.

Nové společné prohlášení obou církevních představitelů přináší konkrétní výzvy směřující k jednotě křesťanů a k pokoji mezi národy. Papež Lev a patriarcha Bartoloměj vyjadřují vděčnost Bohu za možnost osobního setkání a ujišťují o společném úsilí pokračovat v lásce a pravdě na cestě dialogu mezi římskokatolickou a pravoslavnou církví. Připomínají, že křesťanská jednota není pouze výsledkem lidské práce, ale je darem od Boha, o který je třeba vytrvale prosit.

Oslava 1700. výročí prvního nicejského koncilu dodává setkání symbolickou váhu. Nicejské vyznání, které spojuje různé křesťanské tradice, je podle textu deklarace základem pro společnou víru a společnou službu světu. Oba představitelé připomínají, že v roce 2025 slavily všechny křesťanské církve Velikonoce ve stejný den. Toto sjednocení chápou jako znamení Boží prozřetelnosti a přejí si pokračovat v hledání stálého společného data Velikonoc, starobylého ideálu, který sahá až ke koncilu v Niceji.

Rok 2025 je zároveň 60. výročí deklarace z roku 1965, kterou papež Pavel VI. a patriarcha Athenagoras odstranili z dějin vzájemná odsouzení z roku 1054. Nové prohlášení tento krok připomíná jako prorocký moment, který otevřel cestu k nynějšímu dialogu.

Svatý otec a patriarcha Bartoloměj vyjadřují podporu práci mezinárodní komise pro teologický dialog, která se zabývá otázkami, jež v minulosti církve rozdělovaly. Zároveň zdůrazňují potřebu bratrských kontaktů, společné modlitby a spolupráce tam, kde je již možná.